

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

J. Raben: En Gravplads fra Vikingetiden.

J. Raben: Munkgaarde.

Th.: En bog om Nørborg.

C. Ludvigsen: Alsiske Minder om Svensker- og Polaktiden.

Nr. 4 — 1. OKTOBER 1931. — 8. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond 31.016.061

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Richtsensgade 4 Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydsk Maanedsskrift“

Trykt i Tønder Amts Centraltrykkeri.

EN GRAVPLADS FRA VIKINGETIDEN

I KETTING (ALS)

AF J. RABEN

I DENNE TID SAMLES DE ARKÆOLOGISKE OG HISTORISKE INTERESSER om de store Udgravninger i Hedeby. Resultatet af disse Undersøgelser, som vil blive fortsat i en længere Aarrække, vil belyse Vikingetidens Kultur og Kunst. Fundene skal fortælle os om Folkets Færden i vor Hjemstavn ved Oldtidens Slutning.

Vikingetiden er Nordens Glanstid. Den repræsenterer en Kulturperiode, som ikke findes saa stor og righoldig andre Steder i Nordens Oldtid. Det er Tidsrummet mellem Folkevandringstiden og Kristendommens første Tid i Norden, ca. 800—1000 e. Chr.

Forvovne Farter til Søs førte Vikingerne til fjerne Kyster. Med rigt Bytte, erhvervet ved Rov eller Handel, vendte de hjem. Hedeby og Birka var blomstrende Handelsbyer, som stod i livlig Forbindelse med andre store Handelspladser, Dorestadt, Køln o. s. v.

Vi kender Gravpladserne ved Hedeby, vi kender Grave fra denne Tid under flad Mark, undertiden i naturlige Bakkedrag og i de øverste Jordlag i ældre Gravhøje. Kun sjældent har man bygget en ny, stor Høj over Graven som i Jellinge, Kong Gorms og Dronning Thyras Grave (10,70 og 8,20 m høje).

Ligene er bisat i Trækister. Gravgodset er ofte rigeligt, svarende til den store Tid. Man har givet den Døde Sværd, Stigbøjler, Sporer og andet med i Graven. Undertiden er hans Yndlingsdyr, Hest eller Hund, begravet med ham. Kvinderne fik deres Smykker med, med rørende Omhu er de lagt til den sidste Hvile.

Fra dette sidste Afsnit af vort Lands Oldtid har vi i de senere Aar gjort rige Fund paa Als. Mellem Banegaarden og den gamle Bispegaard i Ketting ligger en Grusbanke, som Skræddermester Chr. Clausen i Ketting siden 1924 har udnyttet til Grusgravning. Allerede i Efteraaret samme Aar fik Samlingerne paa Sønderborg Slot Meddelelse om, at man ved Grusgravningen havde fundet menneskelige

Skeletdele. Graven kunde ikke bestemmes, da Jorden var afgravet, men Clausen havde gemt Kraniet af et Menneske og et Jernfragment, som var af en Kniv med Træskaft. Samtidig fortalte Clausen, at der flere Steder var fundet Knogler, baade af Mennesker og Dyr. Der er ved Ukendskab gaaet flere Grave tabt.

Clausen blev interesseret i Sagen og lovede at give Meddelelse, hvis han skulde træffe paa en ny Grav. — Den 12. Januar 1925 kunde Clausen melde, at han var stødt paa en Begravelse.

Der blev straks foretaget en Undersøgelse. Graven var uberørt. En Mand var begravet med sin Stridshest og rigt udstyret med Gravgoods. Hesten laa udstrakt paa venstre Side. Alle større Knogler var bevaret. Bidslen laa mellem Hestens Tænder, ved Siderne fandtes Pynteplader fra Trænskæden og flere smaa Spænder, alt af Jern. Oven paa Hesten stod Kisten, kendelig ved de hensmuldrede Brædders mørke Striber i Jorden. Af Skelettet var ikke meget tilbage. Paa Brystet laa et 90 cm langt, grovtsmedet Jernsværd. Sværdringen laa ved Hoftestedet. Ved Fodenden laa Sporer og Stigbøjler og et Par svære Jernspænder. Desuden fandtes smaa Jernstykker, som vistnok hidrører fra Bøjlenaale. Bevaret var desuden en Del Kistesøm og to Vinkelstykker af Jern, som har været slaet om Kistehjørnerne. Graven laa 1,20 m under Overfladen.

Der var efterhaanden kommet en Del Grave frem, som man desværre ikke havde agtet paa. Andre, som kunde undersøges, var fatigt udstyret med Gravgoods, i Reglen kun en lille Jernkniv. Hidtil har vi kunnet konstatere 22 Grave. Alle Lig har været begravet i Trækister.

Grav II fandtes i Oktober 1925. En Del af Graven var forstyrret. Kistesøm og Jernnitter laa i fire Rækker, som de var bleven liggende, efter at Kisten var fortæret. Af Vinkelstykkerne fra Kistehjørnerne fandtes de tre. Liget var sporløst smuldret hen. Gravgodset var ikke rigeligt: Brudstykker af Sporer, to store Jernspænder, en gennemboret Hvæssesten af Skifer, formet som en Fisk, og forskellige smaa Jernfragmenter.

Grav III kom frem i Juli 1927. Delvis var den forstyrret af Trærødder. Den laa meget dybt, 1,70 m under Overfladen. Ligesom i Grav II laa Søm og Nitter i lige Rækker, ogsaa her fandtes intet Spor af Skelettet. Indholdet var rigere end i Grav II. Brudstykker af Bidselet, tre store Jernspænder, en gennemboret Hvæssesten af slebet Baandskifer, en Jernkniv og en lille Broncekniv, Brudstykker af et Lerkar med 5 farvede Glasperler og andre Smaating. Ved alle fire Hjørner af Kisten laa de fra de andre Grave kendte Vinkelstykker.

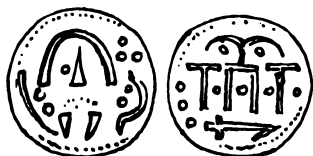
Grav XII var delvis forstyrret. Af Skelettet fandtes kun den øverste Halvdel. Det holdt en lille Jernkniv i højre Haand, paa Brystet

laa et rundt Sølvspænde med Baandornament.

Et Fund af ganske overordentlig Betydning var Grav XVIII. Den kom frem i Maj 1931. Kisten har været ualmindelig stor, 1,85 m lang og 1 m bred. Foruden 90 Søm og Nitter har 12 Vinkelstykker holdt Kisten sammen. Det er den fjerde Grav, hvor Nitter og Søm fandtes i Rækker. Mørke Striber i det lyse Sand, hvor Kistebrædderne var smuldret hen, var saa tydelige, at man derefter kunde fastslaa Kistens Bygning. Den har været klinkebygget, ligesom en Baadvæg. Siderne og Enderne har altsaa bestaaet af to klinkede Brædder, ligeledes Laaget. Af de nævnte 12 Vinkeljern har der siddet to om hvert Hjørne, et over hver Ende og et over hver Side paa Kistens Midte.

Den indeholdt Skelettet af en Kvinde. Ved hendes højre Side stod et lille Smykkeskrin af Træ, 28 cm i Firkant. Paa det jernbeslaaede Laag var et lille Haandtag af Jern. Selve Laaget var pyntet med fire Sølvblikplader, ornamenteret i Jellinge-Stil, og omkring Bladene var dannet et Ornament med Sølv-

søm. Der har været forskellige Smaating af Sølv i Skrinet, de var fuldstændig fortæret og ukendelige. Bevaret var et Stykke af en flettet Filigrankæde af Sølv og en Halvbrakteat fra Hedeby. Denne Hedebymønt er en Efterligning af Karl den Stores Dore-

Hedeby-Brakteaten fra Ketting.

stadt-Penning, som ogsaa kendes fra Hedebyfundene. Brakteatfundet har sin store Betydning, da det med Sikkerhed daterer Gravpladsen til omkring Midten af 10. Aarhundrede.

Paa Skrinet laa en lille Hvæssesten af brunt Skifer. Nøglen til Skrinet laa paa Kvindens højre Bryst. Paa venstre Brystside laa en lille Jernkniv. Desuden fandtes Dele af Ridetøjet, store Jernspænder og to Ringe med ihængte Torshamre, som vistnok har været anbragt som Pynt eller som Amulet paa begge Sider af Trænsekæden.

Den klinkebyggede Kiste er hidtil ikke kendt andre Steder, hverken i Hedeby eller andre Steder i Norden, saa man her kan tale om en særlig „Ketting-Type“.

Clausens tidligere Nabo, Træskomager Jørgen Rasmussen i Ketting, byggede omkring 1888 en Kælder inde i Grusbanken. Derved stødte han paa en Grav med Skelet og Jernsager. Det paastaas, at Rasmussen blev lidt underlig til Mode ved dette Fund, og han skal have været af den Mening, at der forelaa et gammelt Mord. Han gravede derfor et Hul ved Siden af Kælderen, hvor han skjulte de fundne Ting. — Efter rigelig 40 Aar er Fundet atter kommet for Dagens Lys. Ved Grusgravningen i 1929 fandt Clausen de to velbevarede Stigbøjler, Sporer og to store Jernspænder.

Alle Fund har Clausen overladt til Samlingerne paa Sønderborg Slot.

Gamle Folk fortæller, at man før ofte har fundet saadanne Ting ved Arbejder paa Stedet. Der skal ogsaa være fundet Jernsværd, men ingen har interesseret sig for Fundene eller gemt dem.

Muligvis kommer der flere Grave frem ved Arbejdet i Grusgraven, som kan give yderligere Oplysninger om de gamle Kettingboeres Færden i Vikingetiden. Chr. Clausen vaager over Arbejdet med stor Varsomhed, og han skal i Fremtiden nok sørge for, at der ikke ødelægges noget. Takket være Clausens Forstaaelse er det blevet muligt, at saa mange Grave kunde reddes!

Et Sagn fortæller, at fremmede Sørøvere en Gang kom ind i Kettingnor med deres Skibe for at hærge Egnen. De Ketting Mænd drog ud og slog dem alle ned. Da Fjenderne ikke alene var Sørøvere, men ogsaa Hedninger, vilde man ikke begrave dem paa Kirkegaarden, derfor valgte man en Gravplads paa en Bakke i Nærheden af Kirken og begrov dem der. —

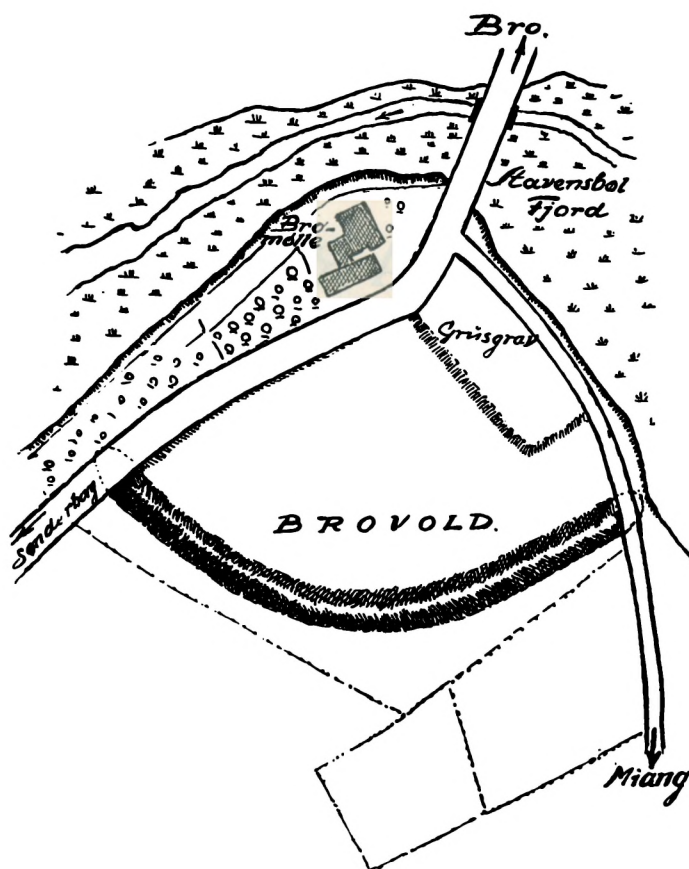
Dette Sagn har uden Tvivl en senere Oprindelse. Antagelig har man allerede i ældre Tider fundet Grave i Grusbanken, og Sagnet er født af Folkefantasi og baaret videre fra Slægt til Slægt. Kirken og Kirkegaarden i Ketting har ikke været til, da denne Gravplads blev anlagt.

Nu kender vi den store Gravplads fra Vikingetiden i Ketting, men hvor har Byen ligget? Den maa have været i umiddelbar Nærhed, og selve Ketting er maaske den gamle Byplads. Maaske lykkes det engang at svare ogsaa paa dette Spørgsmaal.

Kettingnor og den gamle Stavensbøl Fjord, med de mange Vige og Krumninger, har været velegnede Smuthuller i Vikingetiden. Ved Stavensbøl Fjord — den nuværende Augustenborg Fjord, som var sejlbar helt ind gennem Mjangsø til Majled — findes et Befæstningsanlæg, som svarer til Bypladserne ved Hedeby og Birka. Det er „Brovold“, den saakaldte „Svenskeskanse“.

Ved Bromølle fører Landevejen over den gamle Fjorddal. Fjorden har her dannet en vinkelret Bøjning, og den Trekant, som skyder sig ind i Fjordbøjningen, er afgrænset ved en endnu ret betydelig Jordvold, der, ligesom ved Hedeby, med begge Voldender har ført ud til Fjordbredden.

Meget tyder paa, at denne Halvkredsvold kan være en Byplads fra Vikingetiden. Der er endnu ikke blevet gravet indenfor Volden, men Ejeren har for nogle Aar siden pløjet en Jernøkse fra Vikingetiden op af Jorden, og man kan finde Karskaar paa Pladsen. Anlægget ved Bro er, ligesom Bypladserne ved Hedeby og Birka, omsluttet

af en bueformet Vold uden foranliggende Grav og aaben mod Søen, vel gemt dybt inde i Landet og i Forbindelse med det aabne Hav. Brovold er dog betydelig mindre. Medens Hedeby omfatter 28 ha, Birka 8 ha, er Brovold kun paa 2,15 ha.

Den nu bevarede Vold ved Bro, ca. 250 m lang, er mod Vest 4,20 m høj, mod Øst betydelig lavere. Ejeren har i Tiden mellem 1800 og 1900 afgravet ca. 1 Meter af Vestvoldens Højde og ca.

2 Meter af Østvolden. Under de sidste 30—40 Aars Pløjning paa Volden kan man regne med, at den yderligere har tabt en lille Meter i Højden, saa at Volden endnu for ca. 40 Aar siden har haft en Højde af ca. 6 Meter. Det er omtrent det samme som ved Hedeby.

I hvert Tilfælde har „Svenskeskansen“ ved Bro ikke noget med Svenskerne at gøre. I Peter Hansen Resen's Danske Atlas (1670) findes et Prospekt af Augustenborg med en Tegning af Brovold, og dertil skriver Resen: „Jordbache, hvor paa begyndt med Synderborg Slottes bygning, men kunde ei blifve ferdig; Thi alt som det blef bygt om Dagen, blef nedertagen om Natten oc hen ført paa det Stæd, hvor Synderborg Slot nu er“. Dette har Resen skrevet ti Aar efter Svenskekrigen (1658—59). Beretningen beviser, at Voldene dengang blev betragtet som et gammelt sagnomvundet Anlæg.

Der kan efter alt at dømme ikke være Tvivl om, at Brovold er et Anlæg fra Oldtidens Slutning. Spørgsmaalet vil kun kunne løses ved Hjælp af Spaden, og en Prøvegravning, som vil ske i en nær Fremtid, vil maaske bringe Klarhed i Spørgsmaalet.

MUNKGAARDE

EN GAMMEL HERREGAARD PAA ALS

AF J. RABEN

IVOR FRUE KIRKE I ODENSE STAAR EN PRÆGTIG GRAVSTEN OVER *Jørgen Hartvigsen* og *Anna Sehested* med begges Billeder omgivet af en Ahnerække paa 35 Vaabenskjolde. Forneden staar:

„Her ligger begravet erlig oc welbyrdig Mand Jürgen Hartwigen til Mvnckgaard, som døde her i Ottense den 23. Febrvarii Aar 1596 med sin Kære Hvstro erlig oc welbyrdig Frv Anne Sestede Benedictvs-Sestedis Daatter til Melwedgaard som døde den Aar Gvd gifve den- nom en gledelig Opstandelse“.

Jørgen Hartvigsen, Søn af Anders Hartvigsen til Munkgaard, var 1551 Hofsinde paa Melvedgaard, hvor han lærte Benedikt Sehesteds Datter, Anne, at kende.

Den adelige Slægt Hartvigsen til Munkgaard hørte hjemme paa Als. Den førte et tværdelt Vaabenskjold, hvis nederste Felt er skak- tavlet rødt og blaat, mens det øverste viser en rød Jødehue med gult Opslag i blaat.

Munkgaard laa syd for Asserballe. Voldstedet ses endnu. Det ligger paa Gammelgaards „Munkkobbel“ — som har faaet Navn efter Borgen — imellem Gammelgaard og Asserballe. Der er ikke meget tilbage; en lille Forhøjning, hvor Jorden er fuld af Murbrokker, omgivet af en fugtig Sænkning som Rest af den tidligere Voldgrav. Paa et Kort over Gammelgaards Jorder fra 1796, som gemmes i Arkivet paa Sønderborg Slot, er Voldstedet indtegnet. Paa samme Kort findes flere Gravhøje indført med de gamle Navne: „Lenenhøg“, „Eschehøg“ og „Siwartshøg“.¹

¹) Sivartshøj er bevaret. Det er Gravhøjen med den smukke Trægruppe paa Nordsiden af Landevejen mellem Gammelgaard og Vertemine.

Følgende Sagn bringer Siwartshøj i Forbindelse med den gamle Herregaard:

En Vikingehøvding Siwart eller Sivert, som blev dræbt ved et Overfald paa Munkgaarde, ligger begravet i Højen.

Sivert var kommen fra Fyn med sine Skibe og havde hjemsogt hele Landet fra Kettingskov til Munkgaarde. Junkeren paa Munkgaarde var Siverts gamle Fjende, og paa ham skulde der øves Hævn. Men Junkerne paa Gammelgaard og Munkgaarde var Venner, og med forenede Kræfter slog de Sivert og hans Folk tilbage. Sivert, som lige vilde styrte sig paa sin Dødsfjende, Junker Hartvig til Munkgaarde, blev slaaget til Jorden af en af Gammelgaards Karle. — Om Natten kom Vikingerne tilbage for at søge Siverts Lig. De fandt det og gravede det ned paa Stedet og kastede en Jordhøj over Graven. Og saa trak de sig tilbage uden at prøve et nyt Angreb paa Munkgaarde.

I Müllenhoff's Sagn fortælles, at Junkeren paa Munkgaard blev dræbt i en Tvekamp med Junkeren paa Kajborg, Andreas Kaj. Kaj vandrede til Rom og fik Pavens Tilgivelse mod Løfte om at bygge et Kapel paa Stedet, hvor Tvekampen stod. Kaj holdt sit Løfte og byggede „Helligblodskapellet“, den senere Kirke i Lysabild. —

I Aaret 1506 nævnes Hartwig Andersen paa Als; han nævnes igen blandt de Adelsmænd, som 1523 hyldede Frederik I. som Konge, og anføres der med to Heste. 1530 nævnes han med én Hest og 1534 med 9 Gaarde. 1543 er det hans Søn Jørgen Andersen, den samme, som ellers kaldes Hartwigsen. Paa denne Tid begyndte der at danne sig faste Familienavne. Denne Bevægelse begyndte først for Adels Vedkommende. Hundrede Aar senere begyndte den samme Bevægelse i Borgerstanden, mens den først omkring Begyndelsen af det 19. Aarhundrede har naaet Landbefolkningen.

Det er da interessant at lægge Mærke til, at der for Jørgens Vedkommende gøres Tilløb til at fastholde Navnet Andersen, mens det dog atter opgives for den ældre Skik, som krævede, at Hartwig Andersens Søn kom til at hedde Jørgen Hartwigsen. Dette blev slaaget fast som det fremtidige Slægtnavn.

Jørgen Hartwigsen nævnes blandt Fadderne paa Rønhave i 1556 ved Daaben af Henrik Holcks tredje Søn, Ditlev. 1564 nævnes Anna Hartwig iblandt Fadderne paa Rønhave. I Landsregisteret fra 1564 forekommer han som Jørgen Andersen, 1565 som Jørgen Hartwigsen med 8 Gaarde. Hans Moder siges at have tilhørt Slægten Ucke i Sundeved (Skovbølgaard og Avnbøllund).

Jørgen Hartwigsen solgte 1579 Munkgaarde med 7 Gaarde til Hertug Hans d. Y. af Sønderborg. Jørgen Hartwigsen rejste til Odense, hvor han boede indtil sin Død. Efter at Hertugen 1584 havde købt

Gammelgaard af Thomas Stures Arvinger, blev Munkgaarde nedbrudt, og dens Jorder lagt under Gammelgaard.

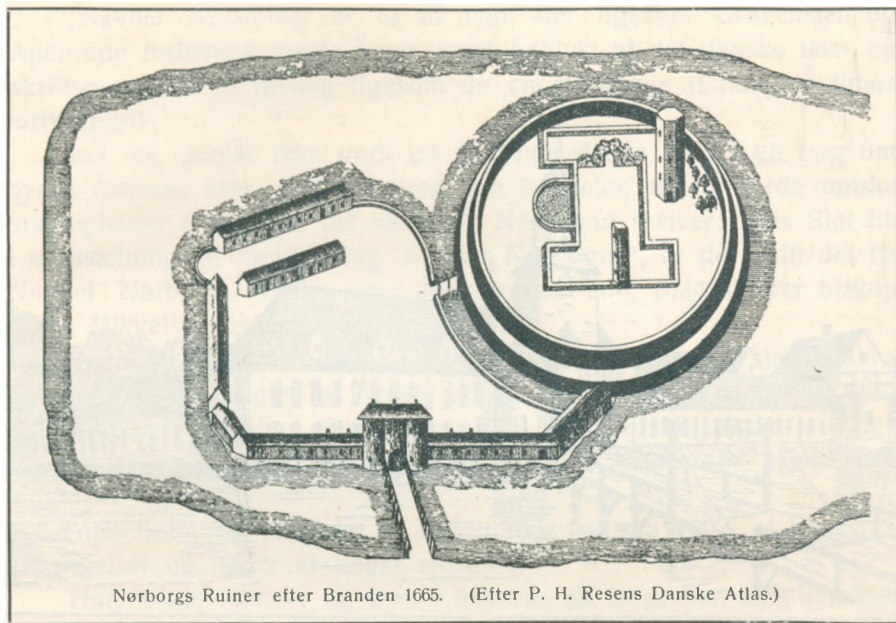
Henrik Ussing fortæller i „Det gamle Als“, S. 227:

„ I den vestlige Ende af Gammelgaards Marker nær ved Asserballe er der en stor Holm med tydelige Spor af Voldgrave. Holmen kaldes „Munkeholm“, og Lavningen rundt om hedder „e Munkes Grave“. I den katolske Tid laa her et Kloster. Da Munkene blev for-drevne fra Klostret, vilde den gamle Abbed ikke med, og da man vilde fjerne ham med Magt, flygtede han ind i Klosterkapellet, hvor han tog sig selv af Dage. Klostret blev jævnet med Jorden, men hver Allerhelgens Nat derefter viste der sig paa Holmen en høj Skikkelse klædt i Munkekutte og Hætte; han bar et stort luende Kors i venstre Haand, og højre Haand hævede han truende mod Asserballe Kirke.

I Midten af 19. Aarhundrede blev Klosterholmen afgravet og kørt ud i Voldgravene. Man stødte da ogsaa paa store Rester af Kapellet; man fandt Granitpiller med smukke Udhugninger og meget andet, — som vist er blevet ødelagt —; men siden de Rester af Kapellet er fjernet, har den gamle Abbed ikke mere vist sig“. —

Denne Fortælling beror kun paa et Sagn, som sandsynligvis er bygget op paa Gaardens Navn. Slægten Andersen-Hartwigsen har som nævnt allerede siddet paa Gaarden 1506, saa at der ingen Abbed kunde fordrives ved Reformationens Indførelse 25 Aar senere.

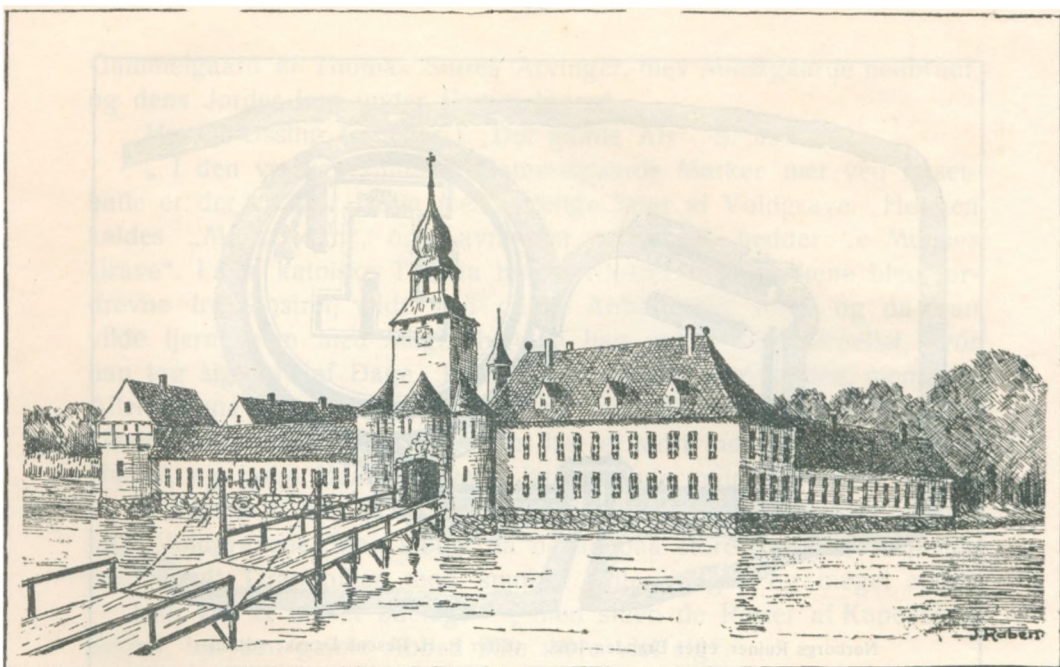

EN BOG OM NØRBORG

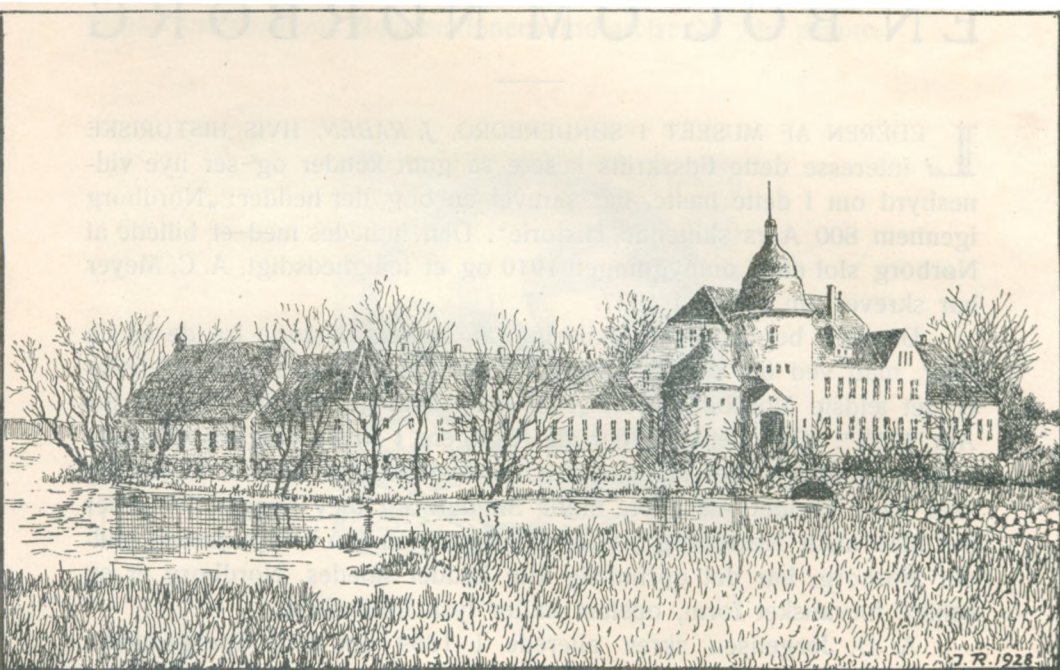
LEDEREN AF MUSEET I SØNDERBORG, *J. RABEN*, HVIS HISTORISKE interesse dette tidsskrifts læsere så godt kender og ser nye vidnesbyrd om i dette hæfte, har skrevet en bog, der hedder: „Nordborg igennem 800 Aars skiftende Historie“. Den indledes med et billede af Nørborg slot efter ombygningen 1910 og et lejlighedsdigt, A. C. Meyer har skrevet om slottet i 1927.

Derefter begyndes en skildring af slottets historie fra de første tider, man ved om det. Der fortælles om Svend Grates død. „Derefter er det ældste Nordborg Slot, „Als Slot“, som det kaldtes, bygget før Aar 1157“. Om dette hedder det rigtigere i sidste Udgave af Trap: „Det oprindelige Slot laa paa den nordøstlige Side af Øen i Søen og skal have heddet Als Slot, indtil Sønderborg blev bygget, hvorefter det blev kaldt Nørreborg“, Som slot og by endnu i folkemunde hedder Nørborg, har det oprindelig kun heddet således. Nordborg er en senere forvansket form, opstået under tysk indflydelse.

A. D. Jørgensen skrev allerede i 1869 om dette Spørgsmaal i „Årbøger for nordisk oldkyndighed“, og der er i grunden endnu intet at føje til eller at indvende imod hans fremstilling, der begynder:

Nørborg Slot 1678

Nørborg Slot efter Ombygningen 1910.

„Navnet *Nordborg* er et af dem, der ligesom Gravensten og Apenrade forlængst burde have været banlyst af det danske tale- og skriftsprog; det er nemlig ligesom de en affødning af tidligere tiders fortyskelse“.

Det ser derfor ikke godt ud at bruge denne form i en bog om byens historie, selv om forfatteren kan henholde sig til, at de danske myndigheder i dag gør det samme. Naar han skriver: „Als Slot fik i modsætning til Sønderborg Navnet *Nordborg*“, er det galt; det fik Navnet *Nørborg*, der i lang tid brugtes ene. 1633 skriver biskop Hans Mikkelsen endnu *Nørborg*.

Navneformer eller andre former er ikke forfatterens stærke side; hans sprog er plettet af tyske udtryk, stilen er tit tung og tysk, korrekturlæsningen har været mangelfuld. Det virker således pudsigt, når forfatteren hele tiden kalder Hans den yngre for „Hans den Yngere“.

Men flittig og pålidelig er forfatteren, lad saa være, at hans undersøgelser og kilder er noget ensidige.

Han følger slottets og byens historie, så langt han kan, henviser trofast til de gamle dokumenter, aftrykker store stykker af *Nørborgs* udmærkede Kirkebog. Et menneske med nogensomhelst interesse for alsisk historie kan ikke komme uden om *Rabens Bog*; det er en selvfølge, at den må findes i hjemmene på *Nørreals* og i bibliotekerne i *Sønderjylland*.

Forfatterens fortjeneste af bogen er des større, fordi vi har så få gode historiske fremstillinger fra vore købstæders og flækkers historie, intet der kan sammenlignes med hvad *Ribe* har. Den bedste af de sønderjydske købstadshistorier er idag nok dr. *Achelis's* bog om *Haderslev*, den smukkeste er den nye pragtfulde og overordentlig værdifulde bog om *Cistersiencer-Kirken i Løgum*.

Selv om hr. *Rabens* bog er rigtig pænt udstyret, kan den naturligvis ikke staa Maal med disse; men også den er på sin vis en god og værdifuld bog, og det er en glæde at anbefale bogen til tidsskriftets læsere, samtidigt med at vi ved forfatterens velvilje kan bringe et par prøver på dens Billeder.

Th.

ALSISKE MINDER OM SVENSKER- OG POLAKTIDEN

OPTEGNET 1857 AF PASTOR CHR. KNUDSEN, LYSHOLM

MEDDELT VED PASTOR C. LUDVIGSEN, AABENRAA

FRA KETTING SOGN

DA SVENSKERNE HAVDE INDTAGET ALS, PLYNDREDE DE ØEN I TRE Dage. Mange flygtede derfor fra Hus og Hjem og lod alting i Stikken for blot at frelse Livet. Først efter den tredje Plyndringsdags Ophør turde Folk igen dristig forlade deres Smuthuller og gaa til deres Hjem, skønt Fjenden endnu laa her paa Øen.

Gamle Ingeborg Wrangs Bedstefader, der boede i et lille Hus bag Kirken i Ketting, laa i tre Dage skjult under en Bro ved det saakaldte Herreled. Til at opholde Livet havde han taget tre Brød med.

I Præstegaarden var der oprettet en Sikkerhedsvagt (Sauvegarde), og herhen tyede Folk fra Byen, deriblandt en Kone. En Dag fik hun Lyst til at liste hjem for at se, om hendes Linned og Tintøj og andre Værdigenstande, som hun havde skjult i Sengehalmen, laa urørt, men hvor forskrækket blev hun ikke, da hun ved at aabne Døren saa to lange, svenske Soldater staa og rode i hendes Sager. Da de fik Øje paa hende, vendte den ene sig fluks om og gav hende et Rap med sin Klinge, saa hun segnede om. En anden gammel Kone i Ketting bragte daglig, saalænge Plyndringen varede, Fødevarer op til Præstegaarden til de Mennesker, som havde fundet Tilhold der. I en gammel Kjælder der oppe opholdt sig mange unge Karle, som vilde undgaa at hverves til Soldat.

I det Boel, som tilhører Matthias Jensen i Ketting, havde Konen fundet paa den List at opsplitte et Par Dynner og strø Fjerene omkring paa Pladsen, medens hun hængte Dynevaarene op paa en Stage. Da nu Soldaterne kom for at plyndre Huset, troede de, at andre allerede havde været der, og derfor gik de hendes Hus forbi.

Da Krokonen en Dag stod i Skænkestuen foran Spejlet og bandt paa sig (satte sin Hovedpynt), kom en Kugle farende fra den lille Sidestue lige forbi hendes Øre. Den havde en Soldat afskudt udenfor. Her sad endnu i Døren en lille Plet af nyere Oprindelse til Minde herom. Kromanden vilde give dem en Hilsen igen, da de siden maatte

trække sig tilbage, og han skød derfor ud ad Vinduet paa dem; men en Soldat mærkede, hvor det kom fra, og sendte ham straks en Kugle tilbage, som endnu sad i Gadedøren, indtil det gamle Hus blev nedbrudt, Anno 1816.

FRA KETTING SOGN

Sebbelev skal engang være flyttet. Den var blevet ødelagt og brændt af Fjenden. For ikke at ligge for nær ved Hovedvejen, trak man den tilbage i en Udkant. I Svenskekrigen flygtede hver Mand ud af Byen og opholdt sig i flere Dage i Skov og Mosekrat paa Marken. En Skomager, der boede i et lille Hus foran i Byen, frelste det fra at blive plyndret ved at strø Halm paa Gaden, saa det saa ud, som om der allerede havde været nogen. Paa Jørgen Mathesens Boel havde Folkene samlet alle deres Flæskesider, Tintøj og andet Gods og skjult det i en gammel Hjælm, som endnu stod i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Det hele havde de tildækket med en Mængde Ærtehalm. Naar de manglede Mad, listede en dristig Mand sig om Natten ind til Byen og tog en Del Fødevarer fra Laden med sig ud paa Marken til sine Byfæller.

I Svenskekrigen 1657—59 havde Hertugen af Sønderborg udvirket, at Gammelgaard blev fri for Plyndring af de fjendtlige Soldater. Den blev derfor et Fristed, hvor mange af Omegnens Beboere flygtede hen for at være i Sikkerhed med deres Familier. I nogen Tid laa en Del af Godsets Bønder der paa Gaarden. En Bonde fra Kettingskov vilde en Nat liste sig hjem til sin Gaard for at se, hvorledes det stod til, om en Del af hans Kreaturer og Gods endnu var i Behold. Han gik ind i Loen og faldt straks over flere Soldater, der sov i Halmen. De blev vækkede og gjorde Alarm. Bonden satte sig hurtig paa en Hest, men blev forfulgt af Soldaterne, indtil han kom til Kogmose, hvor han blev borte for dem. Da man senere efter mange Aars Førløb gravede Tørv op af Mosen, traf man paa en Hest med dens Rytter paa Ryggen. Det skulde være denne Bonde fra Kettingskov.

Under Svenskekrigen kom der engang en Flok Marodører fra Als til Lyø og plyndrede. Ogsaa Lyø Præstegaard blev gennemrodet og plyndret. Hr. Søren Jensen, der først havde været Kapellan i Ketting paa Als, var dengang Præst. Hans Hustru, Elisabeth Monrad, var fra Ketting Præstegaard. Hr. Søren havde bl. a. en Datter Antobine, der var skæv og pukkelrygget. Soldaterne troede, at hun stillede sig saaledes, og at hun derimod havde skjult værdifulde Sager paa Ryggen. De klædte hende derfor af og undersøgte hendes Pukkel. Kort efter

kom en Alsinger Rasmus Karlsen til Lyø og blev Degn og Tingskriver der og var tillige Øens Smed. Han blev gift med Præstens skæve Datter, men da han paa Bryllupsdagen ogsaa kom frem med sine Sager, genkendte Præstens Datter i de Sølvskeer, han havde, enkelte af dem, der var blevet røvet fra hendes Fader under den svenske Plyndring. Han havde kanske købt dem af Kæltringerne. Hans Forhold til hans Svigerfader var ellers ikke det bedste.

FRA EGEN SOGN

Byen Elstrup blev heller ikke fri for Plyndring. Her havde en Kone ogsaa været saa klog at splitte en Dyne op og strø Fjerene rundt omkring paa Gulvet, saa det saa ud, som der ikke var det mindste at redde.

Paa Boelsmand Kristen Klyns Sted boede dengang en Mand ved Navn Kristen Jørgensen. I flere Dage havde Fjenden plyndret Byen og kørte af og til bort med flere Læs, en Del Folk var derfor flygtet bort. Man var blot fri for Plyndring, naar Klokken ringede, og naar der var blæst Alarm. Da Svenskerne maatte trække sig tilbage, og det maatte gaa i en Fart, havde Kristen ubemærket skaaret Hammelrebet over paa en Vogn, der stod fuldt læsset udenfor hans Gaard. Da man nu ikke gav sig Tid til paany at bringe det i Orden, men lod det tunge Læs staa, tog Kristen Jørgensen det ind til sig og blev paa den Maade en meget rig Mand, da der var mange værdifulde Sager i Læsset. Paa samme Maade gik det Boelsmanden paa Jacob Jespersens Boel i Dyndved. Disse to Boelsmænd ansaa man for de rigeste Mænd i Sognet.

Provst Johannes Brandt i Guderup lod ved den Tid sin Søn, Johannes Bugislav, døbe, men da han kørte tilbage fra Kirken, blev Vognen paa Hjemvejen standset og undersøgt af Fjenden. Da man ikke fandt noget, afførte man Barnet det fine Kristentøj, som Soldaterne tog med sig.

Især var Brandenburgerne og Polakkerne slemme, som til Genæld for deres Hjælp gjorde sig betalte ved at plyndre rundt omkring; hændte det, at de ikke kunde faa et stort Læs afsted, spændte de Hestene fra og lod Læsset staa paa Vejen. Den, der først traf saadan et Læs, kunde let komme til Rigdom. Ligeledes undgik man ofte Plyndringen ved at splitte Dynen op og strø Fjer og Halm omkring i Gaarden. Kartofflerne skal Polakkerne have ført med sig hertil.

De allierede Troppers Overgang til Sønderborg den 14. December 1658. (Efter et Kobberstik i Museet paa Sønderborg Slot).

I Byen Stolbro har Familien Wrang i mange Aar været Ejer af en stor Bondegaard og har derfra udbredt sig til flere Byer paa Øen. Denne Familie skal nedstamme fra en svensk Major Wrangel, som under denne Krig laa her paa Als og efter den blev tilbage og blev Ejer af hin Bondegaard. Navnet Wrangel blev efterhaanden i den alsiske Mundart forandret til Wrang. Endnu under den sidste Krig hed det sig almindelig paa Øen, at den preussiske General Wrangel skulde have truffet en alsisk Bonde, der var bosiddende nede ved Haderslev og til ham have talt om sin Familie paa Als, hvilket denne Mand igen i Breve havde berettet her til Øen.

FRA NOTMARK SOGN

Frydendal i Helved By blev friet for at blive plyndret derved, at man strøede Fjer paa Gaden om til Peder Madsens Boel. Medens den øvrige By blev plyndret, blev dette Hus forskaanet for Overfald. Et Vagthus var i denne Krig anlagt ved Lyboslænding. En Høj der hedder endnu Rytterhøj eller Rytterholm, hvorfra Rytterne holdt Udkik over Stranden. — I en Bjælke i Christen Gravs Boel i Sebbelev ses endnu

Spor af Sabelhug, hvilket de fjendtlige Soldater skal have gjort, medens de rumsterede i Byen. Grusomhed begik de ogsaa tit. De øvede Voldtægt mod Kvinderne, og de spiddede de smaa Børn, der laa i Vuggen. Det har vel været Polakkerne.

— — —

Mormoderen til den gamle Mathias Vogelsang paa Solbjerggaard var tillige med en anden Tvillingsøster bleven født ude paa Marken, hvorhen man var flygtet for Fjenden. Enkehertuginde Elenora fra Nørborg, som siden opholdt sig paa Østerholm, der var hendes Enkesæde, opdrog denne Pige hos sig paa Slottet. Hun, og senere hendes Datter, gik meget og puslede i Haven og plejede tillige hendes Kanarie og andre Sangfugle.

FRA ASSERBALLE

—

I Asserballe havde Polakkerne den gamle Præst, Hr. Steen Rhode, mistænkt for at have gravet Skatte ned, og da man ikke kunde faa noget at vide af ham, borede de et Hul i et Træ, puttede hans lange Skæg ind deri og naglede ham saaledes fast til Træet ved at slaa et stort Søm fast i Hullet. I den Stilling maatte han rolig blive staaende i Kulden, medens Soldaterne plyndrede hans Præstegaard.

FRA HAGENBJERG

—

I Hagenbjerg havde Beboerne for en stor Del bragt deres Gods op i Kirken, hvor det var i Sikkerhed. Der var dengang Jernstænger for Vinduerne, og Døren, som var paa den sydlige Side, havde man tilmuret. Det skal nemlig være paa den Tid, at man lukkede for denne Dør, som man endnu har tydelige Spor af. Efter Krigen byggede man Vaabehuset mod Nord, hvorigennem der nu er Indgang til Kirken.

Da Polakkerne skulde rykke tilbage fra Øen, tvang man en Bonde til at køre deres Læs med det ranede Gods for dem. To Soldater fulgte med for at passe paa ham. Paa Vejen mellem Brandsbøl og Oksbøl, da man kørte over Marken, huggede han i en Fart Hovedet af dem begge med en Segl og beholdt nu selv Læsset.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Vi har endnu et mindre Restoplæg af

Sønderjydske Centralforenings Festskrift
før Kr. 12,00 — nu 6,00,

Denne smukke og indholdsrige Bog bør ejes af
enhver national Interesseret.

Ligeledes haves endnu:

R. P. Rossen: Danmarks Kongeslægter 1,50,
En udmærket Bog om dette interessante Emne.

Bøgerne tilsendes portofrit fra

HANS BECKS BOGHANDEL
Storeg. (J. N. Jepsen) Tønder

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

Hvem ønsker at sælge

„Sønderjydske Maanedsskrift“ 1. Aargang
(komplet) samt 2. Aargang Nr. 1? . . .
Der betales Overpris.

Tilbud bedes sendt til **Cl. Eskildsen, Tønder.**

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsømørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

H. P. Lorentzen

V. J. Lund's Eftfl.

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40 Telf. 106 Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

STOREGADE 24 TLF. 378

N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.